

K PODOBĚ HRADU A ZÁMKU V ŽACLĚŘI

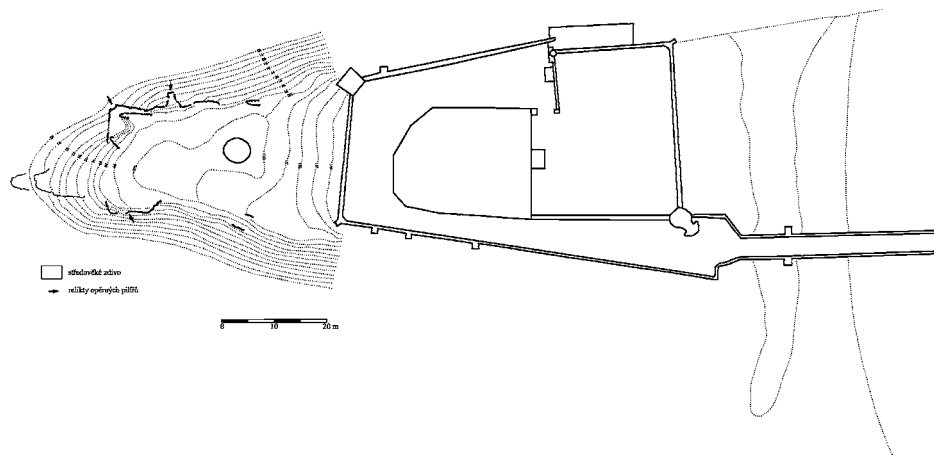
MILOŠ BURŇ – IVAN PEŘINA –
PAVEL ZAHRADNÍK

Někdejší žacléřský hrad se nachází v severním výběžku královéhradeckého kraje, v okrese Trutnov. Založen byl zřejmě jako zeměpanský strážní hrad při staré zemské stezce do Slezska. V současné době je na jeho místě zámek, který vznikl přestavbou původního hradu. Odbornou veřejností mu dosud nebyla věnována dostatečná pozornost, jeho historii se zabývá pouze několik prací vzniklých v průběhu 19. a na počátku 20. století. V odborné literatuře se, mimo základní encyklopedická hesla, jedná o stavbu dosud neuvedenou. Jedním z prvních badatelů, který Žaclěř ve své práci zaznamenal, byl František Alexander Heber. Navštívil jej ve čtyřicátých letech 19. století, jeho poznatky se však dochovaly pouze v podobě nepublikovaného a z dnešního pohledu vcelku stručného terénního záznamu s popisem zámku a několika základními historickými daty.¹⁾ Následně se hradu věnovali August Sedláček²⁾ a Friedrich Bernau.³⁾ Také v jejich případech jsou poznatky ke stavebnímu vývoji hradu okrajové a věnují se spíše jeho obecným dějinám, u Bernaua obohacených výběrovou edicí dobových pramenů. Jejich poznatky následně po celé 20. století ve větší či menší míře přejímá regionální i encyklopedická literatura.⁴⁾ Nové informace přinesl až stavebněhistorický průzkum Mojžíra Horyny zpracovaný v roce 1985 a aktualizovaný v roce 1997.⁵⁾ V současnosti umožnily jeho poznatky rozšířit průběžně probíhající stavební práce a během nich prováděná operativní dokumentace, nově nalezený plán zámku z roku 1757⁶⁾ a popis zámku z pera představeného jezuitské rezidence P. Bonningera z roku 1647.⁷⁾

Předložené výsledky tak doplňují informace o rozsa-
hu středověkého hradu v kontextu mladšího vývoje, a to
i s ohledem na absenci jakéhokoliv archeologického prů-
zkumu a patrně značných změn v terénní situaci při pře-
stavbě hradního návrší v poslední čtvrtině 19. století.

STRUČNÝ PŘEHLED HISTORIE HRADU

K založení hradu došlo zřejmě již ve druhé polovině 13. století při kolonizaci Trutnovska. Na počátku 14. století patřil, stejně jako celé Trutnovsko, královské komoře. První písemná zmínka o něm však pochází teprve z roku 1353, kdy patřil pravděpodobně zápisným způsobem od královské komory slezskému pánu Albrechtu z Chřenovic,⁸⁾ některé práce uvádějí již rok 1334.⁹⁾ V druhé polovině 14. století spravovala Žaclěř slezská knížata, v jejichž držení hrad přečkal, pravděpodobně bez újmy, i husitské války. V roce 1452 jej koupil Jiří z Poděbrad, který jej následně v roce 1461 postoupil v léno Hanušovi z Varnsdorfu, po něm následovali jeho zeť Fridrich ze Šumburka a jeho synové. V prosinci 1523 měl být hrad obsazen, vypálen a do gruntu zničen. Do jaké míry a jakým způsobem byl následně opravován, není známo, v roce 1532 jej ale dostal do zástavy Jindřich Berka z Dubé. Výrazným mezníkem pak byl rok 1553, kdy získal hrad Kryštof z Gendorfu, který jej nechal v roce 1555 ve velkém rozsahu obnovit. V roce 1632 odolal obléhání Sasů, v letech 1635 a 1645 byl však obsazen a zpusťován Švédy.¹⁰⁾ Ještě před tím se stalo panství Žaclěř společně s panstvím Žirč v roce 1634 nadačním statkem jezuitského noviciátu koleje u svaté Anny ve Vídni. Na těchto panstvích byly dvě jezuitské rezidence – v Žirči a v Žaclěři. Statek Žaclěř, který před Bílou horou držel luteránský rod Cetřyců z Kariše, získali jezuité jako dar od Ferdinanda II. z konfiskovaného majetku Jana Rudolfa Trčky v roce 1636.¹¹⁾ Vklad do desek zemských se ale uskutečnil až v roce 1652. V roce 1680 zde byly podle Balbína pouze zříceniny. Jezuité byl zámek obnoven až v roce 1750, v roce 1759 však vyhořel a obnoven byl až v roce 1770. V roce 1778 měl být zdevastován pruskými vojsky, v této době již ale náležel, od roku 1773, vídeňskému studijnímu fondu.¹²⁾

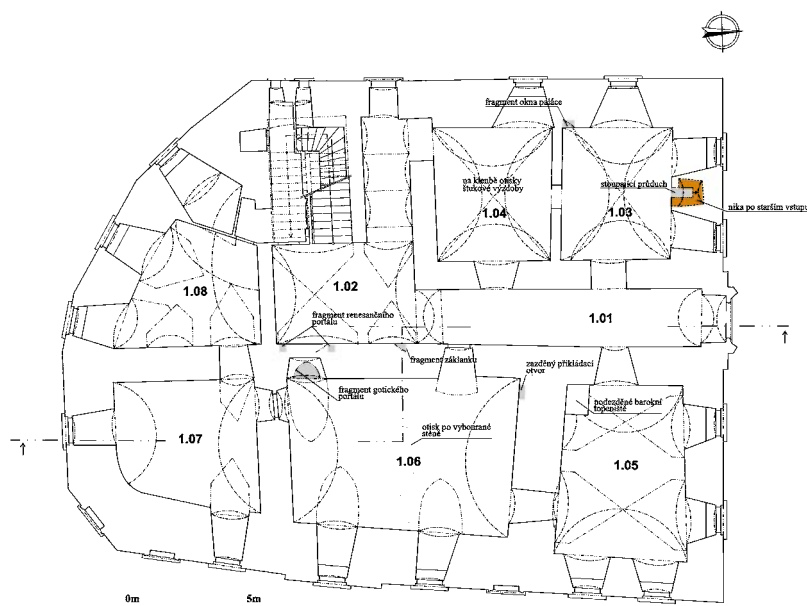

Název Žaclěř nesl původně pouze hrad (původní podoba názvu byla „Schetzler“). Ervin Heinzel odvozuje tento název ze středohornoněmeckého slova „schatzere“, resp. Schatzsammler, Schätzer (možno přeložit jako sběratel pokladů, pokladník). Český název Žaclěř se poprvé objevuje ve formě Šaclíř či Žaclěř až v 19. století. Město pod hradem bylo původně nazýváno Bornflos či Bernstadt, v pramenech se ovšem objevuje často pouze jako Städtel, a teprve v 19. století se začalo označovat stejným názvem jako hrad.¹³⁾

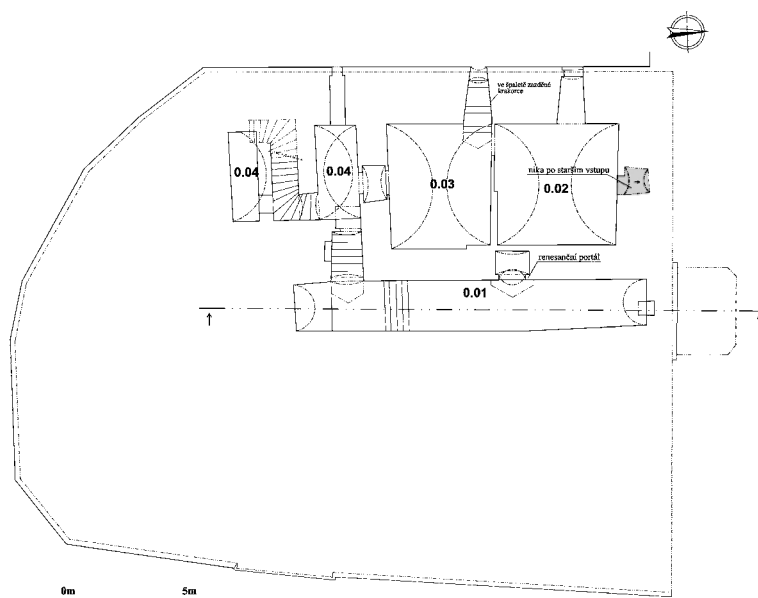
Obr. 1: Žaclěř (okres Trutnov), zámek čp. 1 - zaměření relikvů středověkého opevnění v jižní části hradního návrší, tzv. dolní hrad (zaměření I. Peřina, 2011). Jelikož se u horního hradu jedná o překreslenou situaci, která nebyla v rámci operativní dokumentace přeměřená, nejsou zde zakresleny vrstevnice (situace tzv. horního hradu převzata ze zaměření SÚRPMO, 1985).

SITUACE STAVENIŠTĚ A DISPOZICE HRADU

Hrad je situován na ostrožně na jižním konci města. Přístupová cesta k hradu přicházela, a dodnes přichází, stoupáním od severu z města, zatímco skalnatý opýš za jižní částí areálu hradu spadá do údolí směrem k jihu. Komunikační schéma lokality tak mělo patrně vždy hlavní osu v severojižním směru. Od města a přístupové cesty je hradní ostrožna oddělena šíjovým příkopem, dnes překlenutým mladším kamenným mostem z počátku 19. století, který tehdy nahradil most starší dřevěný.¹⁴⁾ Za šíjovým příkopem se rozkládá přední část hradu, které dominuje na nejvyšším místě zámecká budova s nepravidelným polygonálním ukončením. V její hmotě se dochovalo jádro středověkého paláce, který byl situován bezpochyby v hradním jádru. Kolem paláce vede mírným stoupáním cesta, která jej obtáčí a končí na nádvoří před jeho severním vstupním průčelím. V severozápadní části hradního areálu stály do konce 19. století nad příkopem barokní hospodářské a úřednické budovy. Zda zde stála nějaká starší stavení i před barokní přestavbou, nevíme. Poprvé je uvádí až popis z roku 1647. Celá tato část tvoří tzv. horní hrad. Tzv. dolní hrad se nacházel na jižním lichoběžníkovém konci ostrožny. Prostorové i výškové vztahy v rámci lokality mezi předpokládanými hradními oddíly jsou značně zkomoleny a přetvořeny mladší parkovou úpravou okolí zámecké budovy z konce 19. století. Té odpovídá i podoba zděného ohrazení s nárožními romantizujícími baštami a věžičkami, v jejichž zdivu se uplatnily druhotně použité kamenné barokní prvky zbořených hospodářských budov.¹⁵⁾ Tato zámecká úprava značně přetvořila terén sídla, kdy se zadní nižší lichoběžníková jižní část stala jakýmsi nepoznaným dolním hradem, který se ještě na konci 19. století nazýval parkán. Podle Bernaua byla v minulosti tato část lokality zastavěná vedlejšími budovami, dostupné prameny o tom však mlčí a žádnou stavbu zde nezachycují. V této části hradní dispozice se nacházejí relikty starších, nepochybně ještě středověkých, zděných konstrukcí. Jedná se o fragmenty lomového zdiva vyzd-

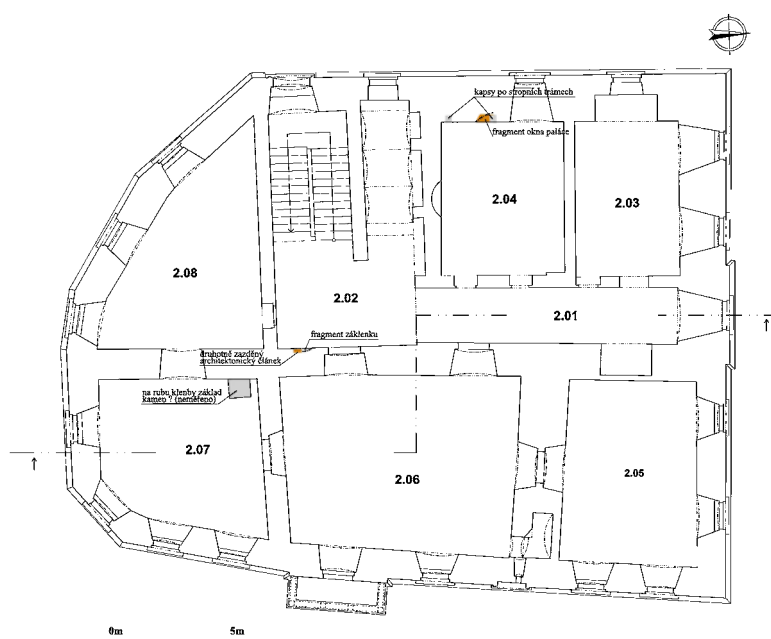

Obr. 2: Žacléř, zámek čp. 1 – půdorys přízemí s vyznačením nálezových situací (zákres M. Buroň).

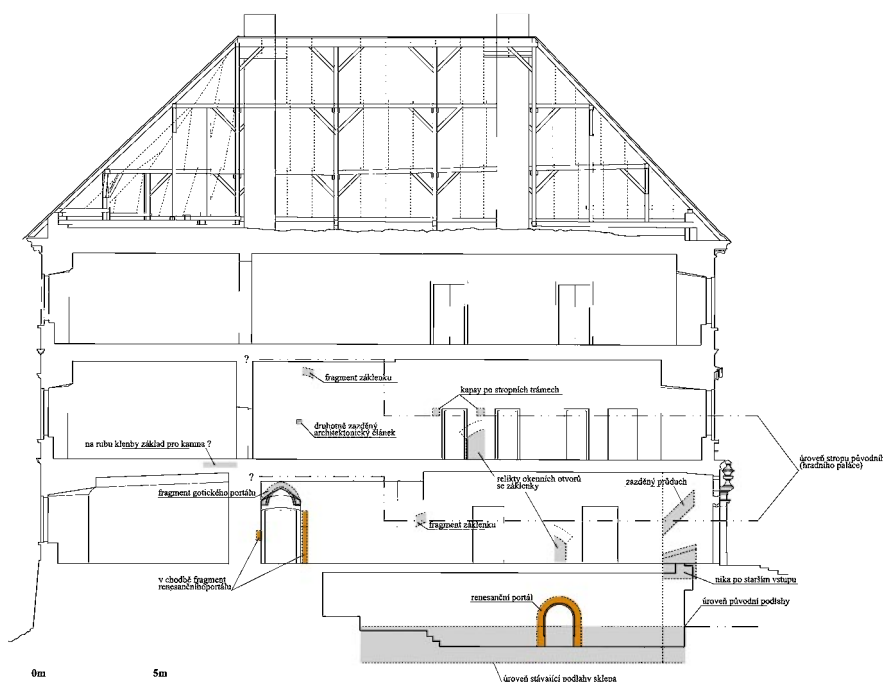

Obr. 3: Žacléř, zámek čp. 1 – půdorys sklepa s vyznačením nálezových situací (zákres M. Buroň).

ného na vápennou maltu z kamene místní provenience, použitého standardním způsobem při odtěžení skalnatého ostrohu při stavbě hradu. Drobné fragmenty zdiva se dochovaly cca v jedné třetině délky spodního hradu, v ucelenější podobě pak na jeho jihovýchodním a jihozápadním konci. Zde jsou do zdiva běžícího po vnější hraně ostrohu primárně zavázány také v reliktech dochované opěrné pilíře. V současné době jsou zde patrné tři – jeden na jihovýchodní a dva na jihozápadní straně, přičemž nejmenší z nich se dochoval v jihozápadním nároží. Zeď s opěrnými pilíři zde ve svých pracovních zápiscích zaznamenal i He-

Obr. 4: Žacléř, zámek čp. 1 – půdorys 1. patra s vyznačením náleзовých situací (zákres M. Buroň).

Obr. 5: Žacléř, zámek čp. 1 – podélný řez s vyznačením náleзовých situací (zákres M. Buroň).

ber. V jeho terénním náčrtu jsou na jihozápadní straně zakresleny dva pilíře se zdí v plné síle, na jihovýchodní pak dva fragmenty pilířů s fragmentem zdi. V zápiscích uvádí tuto část lokality jako zahradu obklopenou starými zdmi vysokými až tři sáhy, na západní straně s opěrnými pilíři.¹⁶⁾ Zjednodušeně zakreslil tuto situaci i August Sedláček. Jeho situace hradního návrší ale zaznamenává zeď v plné síle po celém obvodu dolního hradu, přestože zde v jeho době v plném rozsahu zaručeně nebyla.

Je tedy zřejmé, že jižní lichoběžníková zadní část hradu byla obehnaná kamennou hradbou, kterou v příkrm

terénu zajišťovaly opěrné pilíře primárně provázané s lícem hradby. Poloha pilířů i deprese při jihozápadním okraji ostrožny signalizuje i možné situování větší obdélné budovy na samém konci hradu. Její konstrukce by ovšem musel doložit jedině archeologický výzkum nebo také možná průzkum geofyzikální. Vzhledem k výše popsanému směru přístupové komunikace od severu tak mohou být zjištěné reliktu součástí hradního jádra, které mělo v čele na nejvyšším skalisku věžový palác či obytnou věž přestavěnou na mladší zámeckou budovu a na konci ostrožny v chráněné poloze další obytnou budovu rovněž nejspíše charakteru paláce. Uvedené úvahy vycházejí pouze z obecných schémat nahlížení na vývoj hradních dispozic situovaných na ostrožnách. Zjištěné reliktu bližší klasifikaci nedovolují. Další fáze průzkumu zámecké budovy ukázala, že hlavním objektem hradu byl dle dosavadních poznatků spíše palác na nejvyšším skalisku, a otázka zástavby nad opysem v dolním hradu tak zůstává i nadále otevřená.

Pokud bylo hradní jádro situováno jen v místě nejvyššího skaliska v prostoru stávající zámecké budovy, tak zadní část hradu plnila funkci jakéhosi samostatného příhrádku. Ten nevnímáme pouze jako širší parkán, ale jako samostatný specifický hradní oddíl, kudy neprochází hlavní přístupová cesta. Ta prochází přes předpolí do předhradí a následně směřuje do hradního jádra. Teoreticky se mohlo jednat i o „Vorwerk“ či „Vorwerk“, v němž měl podle instrukce Jindřicha Berký z Dubé pro zámeckého šafáře z roku 1532, podle níž měl v této

části bydlet šafář i s čeledí.¹⁷⁾ Prakticky by se ale jednalo o existenci hospodářského zázemí v nejchráněnější části hradního návrší. Hypoteticky mohla přístupová cesta vedoucí přes příkop vstupovat do dolního hradu na konci ostrožny a odtud se otáčet zpátky směrem k severu do horního hradu, kde bylo na nejvyšším vrcholku vlastní jádro s palácem. Zajímavým prvkem na samotném opyši je také odlámaný skalní hřbet klesající k jihu. Materiál mohl být použit na stavbu hradu a vzniklá skalní bariéra mohla znepříjemnit případný pohyb obléhatelů z východního svahu na západní a naopak.

Obr. 6: Žacléř, zámek čp. 1 – pohled na zámeckou budovu ukrývající palác hradního jádra od jihu, z prostoru tzv. dolního hradu (snímky I. Peřina, 2011, není-li uvedeno jinak).

Obr. 7: Žacléř, zámek čp. 1 – pohled na přístupovou komunikaci a horní hrad od severu z mostu nad příkopem (foto V. Paterová, 2013).

HRADNÍ PALÁC VE HMOTĚ ZÁMKU

Jedná se o dvoupatrovou budovu situovanou v severojižním směru, na jižní straně s nepravidelným polygonálním ukončením. Základní vnitřní dispozice je dvoutraktová, v severní části jsou oba trakty ve všech úrovních odděleny chodbou, v přízemí vedoucí od hlavního vstupu z nádvoří v severním průčelí. Chodba tak v severní části budovy vytváří úzký střední trakt. Budova je částečně podsklepená, sklep se nachází pod severozápadní částí objektu. Přístupný je po schodišti z přízemí i samostatným vstupem z exteriéru z cesty obíhající budovu. Patra jsou přístupná po schodišti umístěném ve středu západní části dispozice, schodiště je až z doby přestavby na konci 19. století. Objekt je postaven na nepravidelné skalnaté vyvýšenině, do níž je na severozápadní straně zasekán i sklep. Od roku 2011 probíhá v budově postupná rekonstrukce, ještě před jejím zahájením zde byla otlučena značná část omítek. To ukázalo velké množství stavebních změn, z nichž se pro pochopení podoby hradního paláce soustředíme především na fragmenty středověkých konstrukcí.

Středověké zdivo lze vcelku dobře rozpoznat díky užité lomového kamene, jehož materiál i struktura se shoduje se zdivem hradby s opěrnými pilíři z dolního hradu. V přízemí a v prvním patře objektu toto zdivo převažuje. V západní obvodové stěně jsou v její severní části v úrovni dnešního přízemí a prvního patra (v místnostech 1.03 a 2.04) dochovány fragmenty špalet a segmentových záklenků širokých okenních otvorů s patou záklenku ve výšce 0,85 m od stávající podlahy, kterou tvořily v době dokumentace obnažené ruby kleneb. V prvním patře se navíc nad popsáním okenním záklenkem dochovaly ve výšce 1,8 m od stávající podlahy dvě cihlami zazděné kapsy. Ačkoliv jsou od sebe obě tyto kapsy poměrně vzdálené, předpokládáme, že souvisí s existencí stropu. Existenci jiné s nimi související konstrukce v jejich okolí nic nenásvědčuje. Oba tyto nálezy svědčí o mladším přepatrování hradního paláce. Tomu nasvědčuje i situace

v severozápadním sklepe 0.02 a severozápadní místnosti 1.03 v přízemí. Na výškovém rozhraní severní stěny obou těchto prostor se za cihlovou přízdívkou za čelem klenby objevila téměř metr hluboká nika se segmentovým záklenkem s vrcholnicí stoupající směrem ze sklepa ven. Na východní špaletě niky se dochoval fragment jemnozrně vápenné omítky obdobné struktury jako na jižní stěně původně otevřené jižní stěny severovýchodního pokoje 1.05. Západní špaleta niky je odlámaná, severní vstupní čelo je zazděné s druhotně použitými barokními architektonickými články. Po obvodu severozápadního sklepa 0.02 je ve výšce 1,5 m od jeho stávající podlahy viditelná spára, pod níž je sklep zahloubený do skalního masivu. Při sloučení všech těchto nálezových fragmentů se jeví situace tak, že se podlaha dnešního sklepa původně nacházela o 1,5 m výš, přičemž se nejednalo o sklep, ale patrně o přízemí. To se při současné úrovni terénu jeví jako částečně zahloubené, což ovšem může být způsobeno druhotným navýšením terénu. Přízemí hradního paláce by bylo přístupné od severu. Pozůstatkem tohoto vstupu s možnou schodišťovou šíjí je popsána nika, která podle dochovaných barokních článků v zazdívce sloužila po přepatrování objektu nejspíš jako odvětrání sklepa a zazděná byla až na konci 19. století. O tom, zda původní hradní palác pokračoval i na severní straně, ať už ve zděné či dřevěné podobě, nebo zda bylo přízemí v tomto místě přístupné zvenku, či zda se v severní části nádvoří nacházel ještě další objekt, lze za současného stavu poznání pouze spekulovat. Podrobnější interpretace tohoto místa je v současné době znemožněna terénními úpravami nádvoří na konci 19. století a celistvou fasádou severního průčelí zámku.

V ose nad nikou popsaného vstupu se v severozápadní stěně dnešního přízemí otevírá ve výšce 1,15 m od stávající podlahy obdélný otvor o rozměrech 40 × 65 cm, který coby průduch stoupá stěnou šikmo vzhůru. Jeho průběh lze sledovat do vzdálenosti 1,8 m od zaústění na vnitřním líci. Pak je zazděný a dle charakteru zazdívky se zdá, že se

svým druhým horním koncem, tj. vyústěním, uplatňoval v severním průčelí paláce. Podle úrovně podlahy přízemí a stropu v patře paláce se zdá, že byl zaústěn těsně pod stropem přízemí, stopy po starším stropě ale v daném prostoru zachyceny nebyly. Průduch je vyzděný z kamene s překlady z kamenných desek. Svou podobou se blíží k některým známým a podobným otvorům souvisejícím s vytápěním například na hradech Kamýk nad Vltavou, Myšenec nebo Pořešín.¹⁸⁾ Pokud není nalezený průduch v síle zdiva pouze odvětrávacím otvorem, mohl souviset s vytápěním místnosti. Zčásti zarážející jsou chybějící stopy očazení otvoru, které ovšem mohly i jako v jiných případech postupem času degradovat. Poloha nad vstupem je pak totožná s podobnými otvory na Kamýku nad Vltavou, kde se jednak uvažuje o dymném provozu, ale také o možném a reálném teplovzdušném vytápění, které je dobře a jednoznačně doloženo na Myšenci, taktéž i na Brandýse nad Orlicí¹⁹⁾ či Zbirohu.²⁰⁾ Záměrně zde uvádíme variantu předpokládaného konvekčního, tj. proudového, teplovzdušného vytápění²¹⁾ a stranou ponecháváme akumulární teplovzdušná otopná zařízení. Pokud bychom připustili, že průduch ze žacléřského hradu souvisí s vytápěním, jehož topeniště s odtahem bylo situováno v přízemí hradního paláce značně změněného mladší přestavbou jednotlivých podlaží, mohlo by se tak jednat možná právě o teplovzdušné konvekční topeniště. Při tomto těžko doloženém tvrzení vycházíme z předpokladu, že většina středověkých hradních paláců je obytná až v prvním patře a přízemí slouží ke komunikačním, depozitním a obslužným provozům. Z těchto důvodů tak lze předpokládat, že v prostoru u severní obvodové zdi mohlo být situováno topeniště s odtahem v síle zdiva nad vstupem do třeba i zčásti zahluubeného přízemí. Průduchy v klenbě, která zmizela již při renesanční přestavbě, by pak stoupal teplý vzduch do místnosti v patře, tak jak známe z lépe pochopených a čitelnějších analogií. Věnování velkého prostoru tomuto nalezenému detailu může souviset buď se špatně položenou badatelskou otázkou, která vyplynula z probíhajícího průzkumu anebo může být také velkým apelem na nutnost pokračování sledování nálezových situací během oprav, tak aby došlo k propojení veškerých poznatků. Jako žádoucí se jeví i výhledové provedení sondy na severním průčelí v místě vyústění otvoru.

Další nálezy souvisejí rovněž s přepatrováním objektu. Jedná se o nález v jihozápadním koutě střední místnosti východního traktu v přízemí (1.06), kde se nachází zazděná vstupní nika se segmentovým záklenkem podezděným pod nadpraží staršího gotického portálu. Nadpraží je lomené s okosenou vnitřní hranou, jeho vrchol zabíhá až nad čelo klenební výseče před vstupem. Celá tato situace pak ukazuje, že klenba daného prostoru není gotická, jak bylo interpretováno ve stavebněhistorickém průzkumu, ale až renesanční, přizděná ke starší západní zdi. V dané fragmentární situaci nelze určit, zda se lomený oblouk portálu otevíral do exteriéru či do jiného interiéru. Patka nadpraží gotického portálu ale výškově nekoresponduje s okenními záklenky dokumentovanými v západní vnější obvodové zdi. Nekoresponduje s nimi ani fragment záklenku nalezený v chodbě prvního patra vertikálně v téměř stejné poloze s lomeným portálem v přízemí. Při zasazení této situace do celkové dispozice objektu se zdá, že se v místě nadpra-

Obr. 8: Žacléř, zámek čp. 1 – fragment opěrného pilíře a hradební zdi na západní straně dolního hradu.

Obr. 9: Žacléř, zámek čp. 1 – fragment hradební zdi s opěrným pilířem na jihozápadním konci dolního hradu.

Obr. 10: Žacléř, zámek čp. 1 – rub klenby nad chodbou 1.01 (foto M. Burroň, 2016).

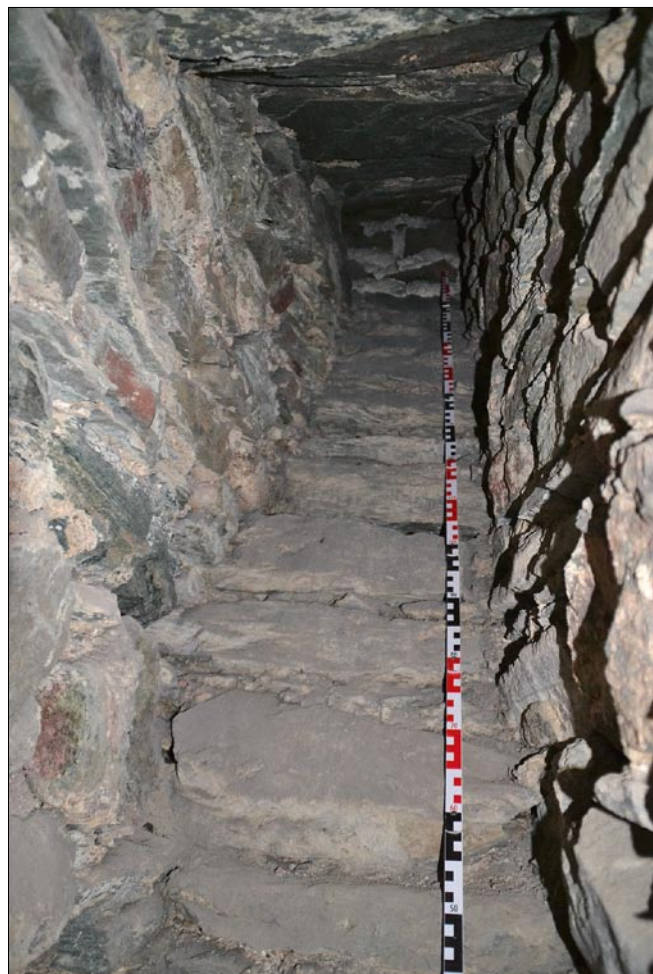
ží lomeného gotického portálu mohlo nacházet schodiště, jehož výšková úroveň byla jiná než zjištěná situace u místností v severozápadním nároží paláce.

Je zajímavé, že nálezy starších středověkých konstrukcí ve hmotě zámecké budovy byly učiněny především v severozápadním traktu a přilehlé chodbě. To by mohlo nasvědčovat menšímu půdorysnému rozsahu obdélného středověkého paláce.

Za současného stavu poznání nelze říci žádné bližší informace o hradní věži. O její existenci víme z instrukce

Obr. 11: Žaclěř, zámek čp. 1 – severní stěna místnosti 1.03 v patě s nikou staršího vstupu či schodiště a nad ním se zaústěním průduchu, stav 2016.

Obr. 12: Žaclěř, zámek čp. 1 – vnitřní část průduchu v severní stěně místnosti 1.03, stav 2016.

šafářovi z roku 1532²²⁾ a císařského výnosu o zboření věží a hradeb na Žaclěři z roku 1659.²³⁾ V tomto případě se lze ztotožnit s tezí A. Sedláčka s F. Bernauem o lokalizaci věže do severovýchodního nároží dnešní zámecké budovy. V této části objektu je zřejmé, že jeho severovýchodní nároží (v přízemí se jedná o prostor 1.05) bylo přistavěno dodatečně, podle odkrytého cihlového zdiva až při barokní přestavbě. Tato mladší dispozice by pak nahradila starší věž podle Bernaua částečně snesenou již za renesanční přestavby Kryštofem z Gendorfu.²⁴⁾ Na základě čeho ke snesení věže za Gendorfovy přestavby Bernau dospěl, nevíme, jeví se to ale jako pravděpodobné. O existenci věže se totiž nezmiňuje ani popis z roku 1647,²⁵⁾ což je v rozporu s mladším nařízením o boření věží z roku 1659. To se však mohlo týkat opevnění hradu a nikoliv samotného hradního jádra tvořeného například srostlicí paláce a věže.

RENEŠANČNÍ PŘESTAVBA HRADU NA ZÁMEK

K té mělo podle urbáře obnoveného v roce 1647 dojít v roce 1555,²⁶⁾ a jak ukazuje stávající terénní situace, byla velmi výrazná. Z nálezových situací stávající budovy je zřejmé, že při této přestavbě došlo k již zmíněnému přepatrování, přičemž se původní přízemí prohloubilo a dostalo se do pozice dnešního sklepa. Z větší části vznikla také dnešní dispozice, která se při pozdně barokní přestavbě

Obr. 13: Žaclěř, zámek čp. 1 – jihovýchodní kout místnosti 1.03 s vyznačeným fragmentem okna hradního paláce, stav 2016.

Obr. 14: Žacléř, zámek čp. 1 – jihovýchodní kout chodby 1.02 v místě předpokládaného palácového schodiště s vyznačením fragmentu renesančního portálu a kamenného základku, stav 2016.

minimálně v úrovni dnešního přízemí a prvního patra spíše pouze upravila. V nově vzniklých sklepních prostorech se oddělil zdí a nově zaklenul severozápadní sklep 0.02 a 0.03. Tím vznikla pod středním traktem úzká šíje, z níž byl severozápadní sklep přístupný. Tomuto období odpovídá i dochovaný kamenný portál goticko-renesančního horizontu s půlkruhovým nadpražím a okosenými hranami s šikmými náběžnými štítky osazený v primární poloze v západní stěně šíje 0.01. Sklepy byly po této přestavbě přístupné nejspíš schodištěm z přízemí na jižním konci šíje. Většina přízemních prostor se zaklenula. Ačkoliv jsou v citovaném stavebněhistorickém průzkumu klenby vyznačeny jako barokní a ve střední místnosti na východní straně (1.06) jako gotická s renesančními výsečemi, ukazuje terénní situace na odlišné stáří. Bližší interpretaci stáří kleneb pomohlo zejména odhalení jejich rubů. To ukázalo, že zdivo kleneb je poměrně hrubé z lomového kamene, jehož charakter se svým pojetím blíží zdivu stěn. Starší rozvrh středověkého patrovaní i podoba mladších barokních cihelných kleneb vymezuje dobu stavby kleneb do období renesance. Středověký původ klenby ve střední místnosti 1.06 na východní straně navíc vyvrací podezřelý fragment lomeného gotického portálu. Barokní jsou pouze klenby v severovýchodním a severozápadním koutě přízemí a v chodbě před schodištěm (v místnostech 1.02 až 1.05).

Obr. 15: Žacléř, zámek čp. 1 – nika v jihozápadním koutě místnosti 1.06 se zazděným nadpražím gotického portálu – místo předpokládaného palácového schodiště, stav 2016.

Nejpozději při renesanční přestavbě se také zrušilo schodiště v místě torza lomeného gotického portálu v jihozápadním koutě střední místnosti 1.06. Na jeho místě vznikl nový vstup s kamenným portálem, po němž se v dnešní chodbě u schodiště dochovaly fragmenty ostění z lícovaných pískovcových kvádrů. O rozsahu renesanční přestavby svědčí i velké množství druhotně použitých architektonických článků. Jedná se vesměs o různé velké fragmenty kamenných ostění s okoseným nárožím a dva krakorce, které ale bližší dataci neumožňují. Některé z nich jsou navíc druhotně užity až ve zdivu z velké přestavby zámeckého areálu na konci 19. století.

BAROKNÍ PODOBA ZÁMKU ZA JEZUITŮ OD SVATÉ ANNY VE VÍDNI (1636–1773)

Podobu zámku v době vlastnictví vídeňskými jezuitami nám kromě terénních nálezových situací pomáhají přiblížit i dosud neznámé archivní prameny. Krátce po jeho druhém obležení Švédy v roce 1645 vznikl popis stavu zámku, jenž je součástí elaborátu představeného zdejší rezidence P. Baltahsara Bonningera „*Modernus Status utriusque Possessionis Schurz et Schazler tam in spiritualibus quam temporalibus*“ z roku 1647.²⁷⁾ Tento pramen je velmi důležitý, jelikož popisuje podobu zámku v polovině 17. století. Jezuita P. Bonninger o něm v úvodu svého

Obr. 16: Žaclěř, zámek čp. 1 – západní obvodová zeď v místnosti 2.04 v prvním patře s vyznačením okna hradního paláce a zazděných kapes po stropních trámech (foto M. Buroň, 2016).

pojednání připomíná, že „zámek Žaclěř byl starým útočištěm luteránů“.²⁸⁾ Následuje popsání polohy, přičemž je zdůrazněna jeho nepřístupnost: „je umístěn na vysoké skále, přístupný pouze od severu a z této strany je skála oddělena hlubokým a vysokým příkopem a zdí neboli hradbou směrem k městečku. Není sem žádná jiná cesta než přes most 70 až 80 kroků dlouhý, na jehož počátku je branka se závorou ve středu uzamčenou.“²⁹⁾ Z popisu je tedy zřejmé, že hrad byl chráněn hradbou i na severní straně směrem od města, a že šířka i hloubka hradního příkopu byla ve srovnání s dnešním stavem větší, což při dnešním stavu této části návrší nijak nepřekvapuje. Za mostem se nacházela vysoká zeď s branou. Jedná se o původní bránu do dolního hradu. Od této brány vedla cesta k druhé zdi, za kterou se nacházelo nádvoří (*atrium*) obklopené dvěma budovami (*duo domus*) s nádrží (*piscina*). Brána v druhé zdi byla zřejmě starším vstupem do horního hradu.³⁰⁾ Jedna z budov se rozkládala podél zdi na severní a západní straně. Uprostřed nádvoří se nacházel „palác“ (*arx libera*). Přístup do tohoto paláce umožňovaly dvě železné branky (*duas portas*). Jedna větší byla umístěna na severní straně, menší se poté nacházela na straně západní a v její vrchní části byl nápis se jménem Kryštofa z Gendorfu „*secundus versus Occidentem, minorem, etiam ferram, in cuius superficie insignia cum nomine Domini Jansdorf insculpta*“.³¹⁾ Je tedy zřejmé, že do paláce bylo možné vstoupit i od západu, což by mohlo znamenat, že původní vstup do horního hradu byl jižněji, než jak uvádí například August Sedláček. Čelo hradu bylo rovné, ostatní stěny tvořily půlkruh. Nacházely se zde do skály vytesané podzemní sklepy. Nad nimi byla vztyčena tři patra. Všechna okna byla železná. V prvním patře byly dílny a kuchyně s klenutými stropy, ve druhém a třetím patře byly elegantní světničky a síně.³²⁾

Z urbáře žaclěřského panství, který byl vypracován téhož roku jako Bonningerova zpráva, se dozvídáme, že z původního mobiliáře zámku nezbylo po švédských vyplněních téměř nic. V inventáři mobiliáře je k zámku pouze následující věta: „V zámku není ostatně zachováno nic mimo několika stolů a lavic, což je odhadováno přibližně na 12 zlatých.“³³⁾ Jezuité žaclěřský zámek po třicetileté válce zřejmě neužívali, jelikož nebyl zařízen a byl po švédských

Obr. 17: Žaclěř, zámek čp. 1 – severozápadní sklep 0.02 s vyznačením úrovně snížené podlahy a zazděnou nikou staršího vstupu či schodiště v severní stěně. V západní stěně zazděný renesanční vstup (foto M. Buroň, 2011).

vpádech ve špatném stavu. Za své sídlo si v této době zvolili úřednický dům ve městě.

Podobu zámku v době mezi jeho první barokní přestavbou v roce 1750 a velkým požárem způsobeným bleskem v roce 1759 známe dnes již díky uvedenému plánu z roku 1757.³⁴⁾ Tento plán vznikl za účelem popisu škod, způsobených při oblehání zámku pruským vojskem 18. dubna 1757. Toho dne přitáhl pruský velitel Manteuffel do Žaclěře a zámek odstřeloval se šesti tříliberními děly. Zásahy jsou na plánu vyznačeny písmeny A až J. Celý plán je nadepsán jako „*Prospektus Orientalis Castris Schatzler*“ tedy „*Východní pohled na hrad Žaclěř*“. Z obrázku je patrné, že se vedle samotné zámecké budovy na severní a západní straně nádvoří nacházela patrová hospodářská budova, zachycená i na mladší ikonografii z 19. století. Vlastní zámek je na plánu zachycen jako dvoupatrová budova se střechou završenou věží s bání, kterou naopak mladší ikonografie nezachycuje. Je tedy zřejmé, že doba její existence netrvala ani deset let. Na obrázku jsou rovněž dobře zřetelné brány do vlastního zámeckého areálu.

Z hlediska stavební historie je bezesporu nejzajímavější „*Ichnographica delineatio Castris*“ s legendou, která s odkazem na čísla 1 až 15, popisuje jednotlivé prostory zámku.

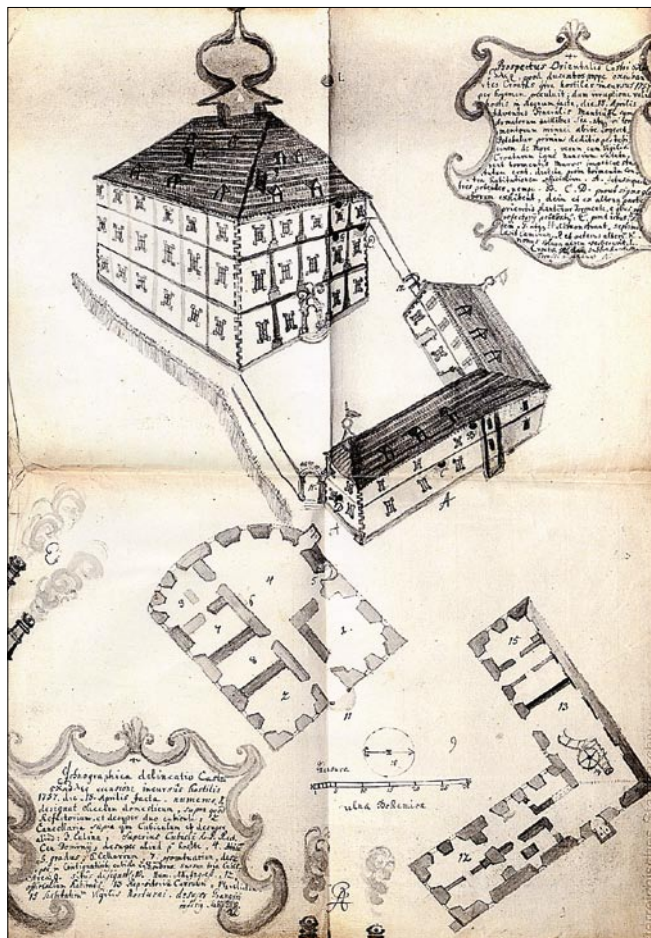
Číslo jedna označuje obdélníkovou místnost vpravo od vchodu do zámku. Zde se v přízemí nacházela domácí kaple (*sacellum domesticum*), nad ní byl v prvním patře refektář (*refectorium*) a ve druhém patře dvě světnice (*cubicula*). Prostor nalevo od vchodu je označen číslem 2 a sloužil jako kancelář (*cancellaria*), nad ní pak byly v prvním a druhém patře světnice. Pod číslem 3 je označena kuchyně, ta se nacházela v jihovýchodní části zámku. Byla to místnost nejvzdálenější od vchodu. Vstupovalo se do ní přes rozlehlé atrium (číslo 4) s točitým schodištěm při západní stěně (číslo 5) a spížirnou (*cellarium*, číslo 6). Vedle schodiště jsou rovněž vyznačeny záchody. V prvním patře nad kuchyní se nacházel pokoj představeného rezidence, nad ním v druhém patře pokoj pro hosty. V místnosti označené číslem 7 na východní straně zámku, do které se vstupovalo přes kuchyni, byla jakási přípravná (*promptuarium*). Nad touto místností byly opět světnice. V prostoru jež se nacházel vedle kanceláře, vyznačeném číslem 8, byly tři světnice nad sebou (*ordine sursum tria*

Obr. 18: Žaclěř, zámek čp. 1 – renesanční portál v chodbě sklepa 0.01, stav 2016.

cubicula). Další čísla již náleží k nádvoří (číslo 9), vchodu (11) a hospodářské budově (12–15). Číslo 10 se vztahuje k růžici označující směr. Na plánu zaujme i dřevěná palisáda na východní straně areálu, kupodivu není zachyceno hlavní schodiště.

Plán potvrzuje i některé nálezové situace dokumentované během rekonstrukce. Jedná se například o starší předělení dnešní místnosti 1.06 v přízemí (na plánu č. 7 a 8). V terénní situaci jsou na klenbě i stěnách daného prostoru viditelné otisky po starší odbourané zdi. Důležitá je také lokace domácí kaple v severozápadní části přízemí, tedy v prostoru dnešních místností 1.03 a 1.04. O existenci kaple s viditelnými zbytky štukové výzdoby píše ve své práci jak F. Bernau, tak A. Sedláček. Minimálně zamýšlenou štukovou výzdobu dnes dokládají ryté vodící křivky v omítce klenby místnosti 1.04. Z plánu i terénní situace je také zřejmé, že při barokní přestavbě pozbyl funkce vstup s renesančním portálem v místě zvažovaného schodiště staršího paláce, tedy v jihovýchodním koutě chodby 1.02. Na plánu je v tomto místě zachycena spížírna. Kromě těchto nálezových situací bylo v objektu během stavebních prací dokumentováno velké množství přezděných a zazděných nik, otvorů a záklenků, souvisejících převážně s pozdně barokním a mladším přezdíváním vstupů, vytápěním (příkládací otvory) a dílčími změnami využití jednotlivých prostor. Na celkový stavební vývoj zámekské budovy ale zásadní vliv nemají, proto je zde neuvádíme.

Obr. 19: Žaclěř, zámek čp. 1 – plán zámku z roku 1757 (Österreichisches Staatsarchiv Wien, o. c. v pozn. 6; foto P. Zahradník, 2015).

ZÁVĚREČNÉ SHRNTÍ

Předložené dílčí výsledky z průzkumu hradu a zámku v Žaclěři jsou výstupem několikaleté práce. Ve zpracované podobě jsme se je rozhodli publikovat zejména s ohledem na dosavadní absenci informací o stavebním vývoji areálu v odborném tisku. Tyto dílčí výstupy spojené v jeden celek pouze zčásti dokreslují komplikovanost vývoje jednoho areálu, širší odborné veřejnosti dosud prakticky neznámého. Doufáme, že jeho poznávání publikovaným výstupem neskončí a naopak jej pomůže zařadit do širšího kontextu zkoumání vývoje hradních areálů jako takových. Důraz by měl být kladen na provedení komplexního hloubkového stavebněhistorického průzkumu, velká očekávání jsou i od případného archeologického výzkumu. Operativní dokumentace přinesla nové poznatky k podobě dolního hradu s relikty dochovaného opevnění. Představa o podobě a velikosti hradního jádra je dosud nejistá, značně fragmentární. Dokumentované nálezy dokládají spíše kvalitu i komplikovanost obytného paláce situovaného v zadní části v niveletě horního hradu, jehož rozsah však díky mladším přestavbám a terénním úpravám prozatím určit neumíme. Více poznatků o dispoziční podobě sídla, avšak až pro mladší období, přináší nalezený plán.

Tato práce vznikla v rámci plnění výzkumného cíle NPÚ: Výzkum nemovitých památek v ČR. Aplikace nových metodik průzkumu a dokumentace – ohrožené druhy památek a jejich vybrané exempláře, financovaného

z institucionální podpory Ministerstva kultury ČR na dlouhodobý koncepční rozvoj výzkumné organizace.

POZNÁMKY

- 1) Knihovna Kolowratského zámku v Rychnově nad Kněžnou, písemná pozůstalost F. A. Hebera (dále jen písemná pozůstalost F. A. Hebera), cestovní zápisník, inv. č. 290, kart. 7.
- 2) A. Sedláček, Hrad, zámky a tvrze Království českého V. Podkrkonoší. Praha 1995, s. 161–166.
- 3) F. Bernau, Schloß Schatzlar, in: *tjž*, Studien und Materialien zur Spezialgeschichte und Heimatkunde des deutschen Sprachgebietes in Böhmen und Mähren, Prag 1903, s. 366–405.
- 4) T. Durdík, Ilustrovaná encyklopedie českých hradů. Praha 2000, s. 638–639; K. Prätorius – H. Weber, Schatzlar. Ein sudetendeutsche Stadt in Böhmisches Riesengebirge und die Bezirksgemeinden. Heimatbuch mit Einzelbeiträgen. Marburg/Lahn 1993.
- 5) M. Horyna – O. Novosadová – J. Muková, Žacléř – zámek. Stavebněhistorický průzkum. SÚRPMO Praha 1985, aktualizace 1997 (uloženo v odborné spisovně NPÚ ÚOP v Josefově, sign. SHP TU 47). Vzhledem k tomu, že při zpracování SHP nebyla z důvodu kompaktních omítek dostatečná možnost sledovat nálezové situace, přihlížíme k jeho výsledkům pouze v textu. V přílohách se pro lepší přehlednost soustředíme na vyznačení nově objevených nálezových situací.
- 6) Österreichisches Staatsarchiv Wien, Haus-, Hof- und Staatsarchiv, fond Klosterakten, kart. 145, Plán žacléřského zámku z roku 1757.
- 7) Österreichisches Staatsarchiv Wien, Haus-, Hof- und Staatsarchiv, fond Klosterakten, Handschrift Blau 775, Urbář a popis panství Žireč – Žacléř (Schurz – Schatzlar). Zde připojená zpráva P. Bonnina. Archiválie uvedené v poznámce 6 a 7 byly nalezeny Pavlem Zahradníkem.
- 8) A. Sedláček, o. c. v pozn. 2, s. 162; M. Horyna – O. Novosadová – J. Muková, o. c. v pozn. 5, s. 2.
- 9) T. Durdík, o. c. v pozn. 4, s. 638.
- 10) Státní oblastní archiv v Zámruku (dále jen SOA Zámruk), fond Sbírka matrik, farnost Hostinné, inv. č. 2870 a 2871, sign. 50-1 a 50-2, Matriky farnosti Hostinné, zde: Pamětní zápisy o mimořádnostech z let 1639 a 1645. K tomu rovněž Státní okresní archiv Trutnov (dále jen SOkA Trutnov), fond Farní úřad Žireč, nezpracováno, Pamětní kniha 18.–19. stol., nestránkováno.
- 11) T. V. Bílek, Dějiny konfiskací v Čechách po roce 1618. Praha 1883, s. 683.
- 12) Podrobněji k dějinám hradu A. Sedláček, o. c. v pozn. 2; M. Horyna – O. Novosadová – J. Muková, o. c. v pozn. 5; F. Bernau, o. c. v pozn. 3.
- 13) A. Profous, Místní jména v Čechách 4. Praha 1957; E. Heinzl, Die Ortsnamen des Bezirkes Trautenau. Trutnov 2010, s. 59–60.
- 14) Písemná pozůstalost F. A. Hebera, o. c. v pozn. 1.
- 15) M. Burň, Žacléř – zámek. Dokumentace prvků z bývalé barokní budovy zazděných v opěrné zdi. Nálezová zpráva OPD. Pardubice: NPÚ 2006 (uloženo v odborné spisovně NPÚ ÚOP v Josefově, nezpracováno).
- 16) Písemná pozůstalost F. A. Hebera, o. c. v pozn. 1.
- 17) M. Horyna – O. Novosadová – J. Muková, o. c. v pozn. 5, s. 5.
- 18) J. Škabrada – P. Bolina, Otvory nad vstupy do místností v přízemí hradu Kamýka, in: Sborník 1: Vývoj a funkce topenišť, 2003, s. 95–100; M. Hauserová, Teplotvzdušné vytápění ve středověku, in: tamtéž, s. 49–74; O. Malina, Krb v paláci hradu Pořešína, in: Dějiny staveb 2001, Plzeň, s. 106–109.
- 19) M. Cejpová, Pozůstatky teplotvzdušného vytápěcího systému na hradě Brandýs, okr. Ústí nad Orlicí, in: Archeologia historica 30, 2005, s. 191–198.
- 20) I. Peřina, Relikty teplotvzdušného otopného zařízení na hradě Zbřoh, in: Castellologica bohemia 10, 2006, s. 349–362.
- 21) M. Hauserová, o. c. v pozn. 18.
- 22) M. Horyna – O. Novosadová – J. Muková, o. c. v pozn. 5, s. 3.
- 23) Tamtéž, s. 48; D. Menclová, České hradby II. Praha 1972, s. 514.
- 24) F. Bernau, o. c. v pozn. 3, s. 367.
- 25) Österreichisches Staatsarchiv Wien, o. c. v pozn. 7.
- 26) SOA Zámruk, fond Velkostatek Žacléř, Urbář žacléřského panství z roku 1647, citováno dle kopie uložené v SOkA Trutnov, Sbírka dokumentace okresu Trutnov, sign. 23/8. Další exemplář urbáře je uložen v Österreichisches Staatsarchiv Wien, o. c. v pozn. 7.
- 27) Österreichisches Staatsarchiv Wien, o. c. v pozn. 7.
- 28) „Arx Schatzler erat antiquitus receptaculum latronum.“ Tamtéž, fol. 160v.

29) „... in alte rupe situata, a sepentrione tantum accesibilis, ex hac tam parte propter altam et profundem fossam per rupem excisa et murinus seu propugnaculum versus oppidum, nullo adit tiam pervia, nisi per pontem 70 ant 80 passibus longum in cum principio vallum cum suis repagulis et clusura in medios pensilis.“ Tamtéž.

30) A. Sedláček, o. c. v pozn. 2, s. 161.

31) Österreichisches Staatsarchiv Wien, o. c. v pozn. 7, fol. 161r.

32) Tamtéž.

33) „Im Schloß ist sonst nichts verhanden auser etlicher Tiesch, und Benckh, so taxiert werden machten ungefehr auf 12 fl.“

34) Österreichisches Staatsarchiv Wien, o. c. v pozn. 6.

ZUR GESTALT DER BURG UND DES SCHLOSSES ŽACLĚŘ

Die Burg von Žacléř (Schatzlar, Bez. Trutnov [Trautenau]) befindet sich im nördlichen Ausläufer des Königgrätzer Kreises. Sie wurde wohl als eine landesfürstliche Grenzburg an einem alten Landesweg nach Schlesien am ehesten schon in der zweiten Hälfte des 13. Jahrhunderts bei Kolonisierung des Trautenauer Landes gegründet. In der Gegenwart befindet sich an ihrer Stelle das vom historisierenden Umbau zu Ende des 19. Jahrhunderts gezeichnete Schloss. Der Beitrag widmet sich vor allem der ältesten Gestalt der Burg und ihres Palas, dem Umbau der Burg zum Renaissanceschloss und dem nachfolgenden Barockumbau. Neue Erkenntnisse wurden durch die operative Dokumentierung während der Bauarbeiten und aus dem jüngst gefundenen Schlossplan aus dem Jahr 1757 erworben.

Die Burgstätte befindet sich auf einer Felsenzone am Südrand der Stadt, die vom Zugangsweg durch Halsgraben abgetrennt war. Das Areal besteht aus zwei Teilen, der sog. oberen und unteren Burg. Die Vorderburg beherrscht das heutige Schlossgebäude, das in sich einen Teil von dem im Burgkern situierten Palas enthält. Um den Palas herum steigt der den Raum der oberen und unteren Burg trennende Weg. Die sog. untere Burg befand sich auf dem südlichen trapezförmigen Felsenzone. Bis heute erhielten sich da Relikte der mittelalterlichen Wehrmauer mit Strebepeilern, die es erlauben, an dieser Stelle von Verbauung zu überlegen. Diese Partie der Burg diente wohl am ehesten als ein gewisser selbständiger Zwinger. Im Steinmauerwerk des Schlosses erhielten sich Fragmente nach mittelalterlichen Fensteröffnungen, Deckenbalkenlager und im Keller Spuren nach dem älteren Fußbodenniveau. Dank diesen Funden weiß man, dass das Erdgeschoss des Palas sich in der Höhe heutiger Keller befand. Eine interessante Feststellung stellt der nachträglich vermauerte Luftkanal in der äußeren Umfassungsmauer über dem Eingang ins ehemalige Erdgeschoss dar, die das Vorhandensein einer Heizanlage belegt und die Theorie von der Warmluftbeheizung des Wohngeschosses unterstützt. Die Funde der Sturzbogen und eines mittelalterlichen Portalfragments rufen die Überlegung von der Lage der Treppe des mittelalterlichen Palas im Mittelteil des heutigen Gebäudes hervor. Beim renaissancezeitigen Umbau 1555 wurde der ursprüngliche Palasbau mit neuem Innenausbau umgestaltet, die Geschosshöhen wurden geändert, neuerbaute Räume gewölbt, wodurch die größtenteils bis heute erhaltene Anlage entstand. Eine wichtige Änderung stellte auch die Vertiefung des Fußbodens des älteren Erdgeschosses zum heutigen Kellerniveau dar. In den Jahren 1730 und 1770 wurde das Schloss barockisiert. Von seiner Barockgestalt sagt außer den Befundsituationen, besonders den übermauerten Nischen, Wölbungen oder Öffnungen auch der 1757 datierte Plan aus. Sein größter Beitrag ist der Beleg von der Ausnutzung einzelner Räume des damals als Jesuitenresidenz dienenden Schlossgebäudes.

ABBILDUNGEN

Abb. 1: Žacléř (Schatzlar, Bez. Trutnov [Trautenu]), Schloss Nr. Konskr. 1 – Südtteil des Schlossbergs, Vermessung der mittelalterlichen Befestigungsreste, sog. untere Burg (Vermessung I. Peřina, 2011). Da es sich bei der Oberen Burg um den umgezeichneten Lageplan handelt, wobei man nicht die Situation übermessen hat, sind die Höhenlinien nicht eingezeichnet (Situation der sog. Oberen Burg aus der Bauaufnahme SÚR-PMO, 1985 übernommen).

Abb. 2: Žacléř, Schloss Nr. 1 – Erdgeschossgrundriss mit eingezeichneten Fundsituationen (Einzeichnung M. Buroň).

Abb. 3: Žacléř, Schloss Nr. 1 – Untergeschossgrundriss mit eingezeichneten Fundsituationen (Einzeichnung M. Buroň).

Abb. 4: Žacléř, Schloss Nr. 1 – Obergeschossgrundriss mit eingezeichneten Fundsituationen (Einzeichnung M. Buroň).

Abb. 5: Žacléř, Schloss Nr. 1 – Längsschnitt mit eingezeichneten Fundsituationen (Einzeichnung M. Buroň).

Abb. 6: Žacléř, Schloss Nr. 1 – Schlossgebäude, den Palas vom Burgkern enthaltend, Ansicht von Süden, aus der Unteren Burg zu (Fotos I. Peřina, falls nicht anders angegeben).

Abb. 7: Žacléř, Schloss Nr. 1 – Zugangsweg und Obere Burg, Ansicht von Norden, aus der Brücke über den Graben hin (Foto V. Paterová, 2013).

Abb. 8: Žacléř, Schloss Nr. 1 – Untere Burg, Westseite, Stützpfiler- und Wehrmauerfragment.

Abb. 9: Žacléř, Schloss Nr. 1 – Untere Burg, Südwestseite, Wehrmauerfragment mit einem Stützpfiler.

Abb. 10: Žacléř, Schloss Nr. 1 – Gewölberückseite über dem Flur 1.01 (Foto M. Buroň, 2016).

Abb. 11: Žacléř, Schloss Nr. 1 – Raum Nr. 1.03, Nordwand mit Nische des älteren Eingangs oder der Treppe unten, darüber Ausmündung eines Luftkanals, Zustand 2016.

Abb. 12: Žacléř, Schloss Nr. 1 – Raum 1.03, Luftkanal in der Nordwand, Innenseite, Zustand 2016.

Abb. 13: Žacléř, Schloss Nr. 1 – Raum 1.03, Südostecke mit ersichtlich gemachtem Palasfensterfragment, Zustand 2016.

Abb. 14: Žacléř, Schloss Nr. 1 – Flur 1.02, Südostecke, Stelle der vorausgesetzten Palasttreppe, ersichtlich gemachte Fragmente vom Renaissanceportal und der Steinwölbung, Zustand 2016.

Abb. 15: Žacléř, Schloss Nr. 1 – Raum 1.06, Nische mit eingemauertem gotischem Portalsturz – Stelle der vorausgesetzten Palasttreppe, Zustand 2016.

Abb. 16: Žacléř, Schloss Nr. 1 – Raum 2.04 im Obergeschoss, westliche Umfassungsmauer mit ersichtlich gemachter Stelle vom Palasfenster und den vermauerten Deckenbalkenlagern (Foto M. Buroň, 2016).

Abb. 17: Žacléř, Schloss Nr. 1 – nordwestlicher Keller 0.02, ersichtlich gemachte Höhe des niedriger verlegten Fußbodens und der vermauerten Nische vom älteren Eingang oder der Treppe in der Nordwand. In der Westwand vermauerter Renaissance-Eingang (Foto M. Buroň, 2011).

Abb. 18: Žacléř, Schloss Nr. 1 – Kellergang 0. 01, Renaissanceportal, Zustand 2016.

Abb. 19: Žacléř, Schloss Nr. 1 – Schlossplan 1757 (Österreichisches Staatsarchiv Wien, zit. W. s. Anm. 6, Foto P. Zahradník, 2015).

Übersetzung J. Noll

DOKUMENTACE SEVERNÍ FASÁDY ZÁMKU HOLEŠOVA

JAN ŠTĚTINA

Obr. 1: Holešov (okres Kroměříž), pohled na zámek od západu (všechny snímky J. Štětina, 2015, není-li uvedeno jinak).

ZÁKLADNÍ DATA ZE STAVEBNÍHO VÝVOJE ZÁMKU

Město Holešov (okr. Kroměříž, Zlínský kraj) se nachází v podhůří Hostýnských vrchů a zaujímá rovinatou polohu na levobřežní terase říčky Rusavy. Pozoruhodný půdorys města svědčí o postupném vzniku městského jádra, jehož nejstarší částí je tržiště trojúhelného půdorysu na styku dálkových cest v okolí farního kostela. Mladší středověkou fází městského organismu zřejmě z doby kolem roku 1300 reprezentuje pravidelnější severní část náměstí.¹⁾ Holešov náleží ke starým sídlům, vůbec poprvé je pod názvem *Golesouici* uveden v listině olomouckého biskupa Jindřicha Zdíka, dnes kladené k roku 1141. Počátky holešovského opevněného sídla, zaujímajícího výhodnou polohu východně od nejstaršího tržiště, lze sledovat od druhé poloviny 13. století. Na holešovské tvrzi tehdy sídlili manové olomouckých biskupů, z nichž se roku 1275 uvádí Hugo z Holešova. V závěru 13. století lze předpokládat přestavbu tvrze na hrad, který se poprvé zmiňuje v roce 1300.²⁾ Hradní jádro blíže neznámé, snad oválné dispozice se nacházelo v severní části dnešního zámku. Na západní straně bylo doplněno předhradím, jehož vnější oblý obvod zůstal dochován v půdorysném průběhu budov barokní-